

Dikter präglade av psykologyrket

Poeten och psykologen Tomas Tranströmer har nyligen fyllt 80 år och utkommit med samlingsvolymen *Dikter och prosa 1954-2004*. Psykologtidningen bad honom rekommendera en dikt för tidningens läsare. "Galleriet", blev svaret.

– Den handlar om Tomas psykologliv, förklarar hans fru Monica Tranströmer.

TEXT EVA BRITA JÄRNEFORS

Uppmärksamheten kring Tomas Tranströmers födelsedag har varit stor. När jag ringer för att höra om Psykologtidningen kan få en intervju med författaren, svarar hans fru Monica Tranströmer, att det inte går. På frågan om Tomas Tranströmer skulle vilja rekommendera någon dikt för tidningens läsare, svarar hon direkt: "Galleriet".

– Jag ska höra med Tomas, tillägger hon, och går från telefonen. I bakgrunden en kort ordväxling, och Monica Tranströmer kommer tillbaka och bekräftar:

– Ja, han föreslår Galleriet. Den handlar om Tomas psykologliv. Det var en svår dikt att skriva, Tomas höll på med den i nästan tio år. Och den är lång. Det var på 70-talet, när han fortfarande var anställd som psykolog som han skrev den.

Galleriet ingår i diktsamlingen *San-*

Tomas Tranströmers *Dikter och prosa 1954-2004* och Staffan Bergstens *Tomas Tranströmer Ett diktarporträtt* är båda nytgivna.

ningsbarriären (1978). Dikten finns också i samlingsvolymen *Dikter och prosa 1954-2004*. Jag läser dikten som utspelar sig på ett motell vid E3 – en Europaväg som vid den tiden gick mellan Lissabon-Paris-Fredrikshavn-Göteborg-Stockholm-Helsingfors-Leningrad. I sitt rum på motellet, med lukt som från ett museum med asiatiska samlingar av masker och med buller från motorvägen, ser författaren först masker, sedan ansikten, som är verkliga, och "som tränger fram genom glömskans vita vägg". Skärvor av människoöden visar sig i ett galleri. Det är människor som Tranströmer mött i sitt psykologarbete som på denna ödsliga plats gör sig påmindra. De försöker "andas", "säga något" och han "ser dem kämpa".

"Här finns en sorg som inte kallar sig så", sammanfattar författaren.

TOMAS TRANSTRÖMER var anställd som arbetspsykolog större delen av sin

FOTO:ULLA MONTAN

Tomas Tranströmer, nyss fyllda 80 år, har valt dikten Galleriet för Psykologtidningens läsare.

yrkesverksamma tid. Efter avslutade universitetsstudier kom han 1957 till Psykometriska institutionen vid Stockholms universitet och 1960 till Roxtuna-anstalten utanför Linköping. Fem år senare fick han anställning på Rådet för personal- och arbetslivsfrågor, PA-rådet, i Västerås och gick 1980 vidare till Arbetsmarknadsinstitutet, Ami i Västerås. Han stannade där till strax före julen 1990 då han drabbades av en stroke.

Tomas Tranströmer var också jourpsykolog för arbetsförmedlingarna i Surahammar och Hallstahammar. Vid den tiden var trycket stort från industrierna i området att förmedla arbetskraft. I en intervju av Inger Raune 1998 i Psykologtidningen, säger han:

– Men i det här fallet kan de inte räkna med oss. De flesta ärenden vi har, är just människor som kommer från långa sjukskrivningar på grund av olika arbets- och förslitningsskador.

– De vill inte riktigt förstå att vi bör arbeta långsiktigt med människor. Det är bara kvantiteten som räknas i den här statistikrådande världen. Kvalitet existerar inte. Även om vi skulle skynda på våra ärenden mer än vi gör, hjälper det inte arbetsförmedlingarna. I längden blir det tvärtom.

»Det var en svår dikt att skriva. Tomas höll på med den i nära tio år«

Monica Tranströmer

Arbetsuppgifterna på Ami var varierande och Tomas Tranströmer hade både grupp- och enskilda samtal, även om det i intervjun framkommer att han

föredrog enskilda samtal.

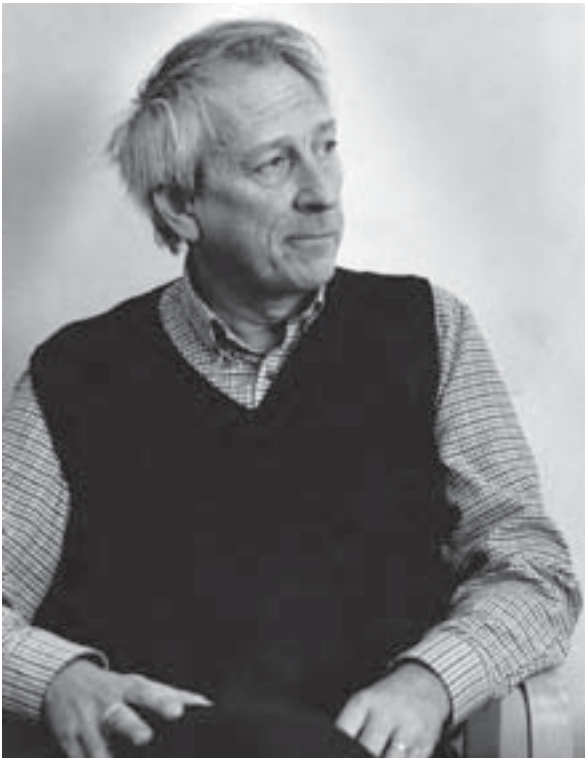
– Jag trivs bra här, både med arbetsuppgifterna och med mina arbetskamrater, säger han i intervjun. Det finns alla möjligheter att använda hela sitt register av kunskande och att ta egna initiativ.

FRAM TRÄDER EN psykolog, med stort engagemang i sitt arbete och i sina klienter. På Aftonbladets kultursida skriver poesikritikern Magnus Ringgren inför Tomas Tranströmers 80-års dag att "patienter hade han inga". Ett missförstånd som kanske bör påpekas. Det väcker ett minne hos mig från en gårdsfest på 70-talet i Vällingby. En man som kommit på besök och deltar i festen, och som lämnat ett missbruk bakom sig, berättar stolt för mig: "Jag har gått i samtal hos Tomas Tranströmer!"

Även under åren på ungdomsfängelset i Roxtuna utanför Linköping, arbetade Tomas Tranströmer med psykologsamtal. Roxtuna var en ny kriminalvårdsanstalt för unga män. "Jämsides med praktisk yrkesutbildning och en disciplinerad vardagsrutin följde varje intern ett individuellt utformat behandlingsprogram, och det var där det krävdes insatser av en psykolog", skriver Staffan Bergsten i en nyutgiven porträttbok av Tomas Tranströmer.

Staffan Bergsten återger ett utlåtande från 1979 om Tranströmers insatser av PA-rådets vd. Det visar på hans mångsidighet i arbetet, som bestått av diagnostik, psykologisk rådgivning, stöd-samtal, vidareutbildning av tjänstemän, konsultverksamhet åt myndigheter och industriföretag, delat chefskap för institutet med mera. I boken finns också en teckning av Tranströmer där han på ett humoristiskt sätt tolkar ett sammanträde på Ami.

I DIKTSAMLINGEN *Klanger och spår* (1966) skildrar Tomas Tranströmer i flera dikter tiden i Roxtuna; livet, naturen och arbetssituationen. Han förklarar i en minnesskrift: "Jag tror för övrigt att ett engagerande yrke påverkar ens totala erfarenhet så pass mycket att dikterna också präglas av det." Han namnger tre dikter som i särskilt hög grad speglar tillvaron i Roxtuna: *Långsam musik*, *Vinterns formler* och *Under* ➤

Tomas Tranströmer arbetade som psykolog på Ami i Västerås under många år. Bilderna togs 1998 i samband med ett reportage i *Psykologtidningen*.

tryck. I dikten *Långsam musik* skriver Tranströmer i första strofen:

Byggnaden är stängd. Solen tränger
in genom fönsterrutorna
och värmer upp ovansidan på
skrivborden
som är starka nog att bära
människoödens tyngd.

För att hinna med sitt litterära arbete och den utåtriktade verksamheten med uppläsningar, intervjuer och krav på uttalanden som detta förde med sig, sökte Tomas Tranströmer en halvtidstjänst på PA-rådet och fortsatte därefter att arbeta halvtid på Ami. Redan då var han mycket efterfrågad, både i Sverige och utomlands. Han säger till *Psykologtidningen* 1989 att han ofta känner sig "som en kypare med en massa beställningar samtidigt".

POESI OCH PSYKOLOGI finner en förenig i Tranströmers författarskap. Han är känd som bildernas, liknelsernas och metaforernas mästare. Drömmar med budskap är också ett viktigt inslag. De finns med redan i debutboken *17 dikter* (1954) i *Preludium*, den första diktens första strof lyder:

"Uppvaknandet är ett fallskärmshopp från drömmen".

Författaren Per Wästberg berättar i sina memoarer om ett besök på 60-talet

hos familjen Tranströmer i Roxtuna. Han ger en bild av Tomas Tranströmer som ovanligt insatt i samhällsfrågor och utrikespolitik. Men när det gällde poesin var han "inriktad på att förklara världen snarare än förändra den", skriver han: "Den enda polemik som dög – kunde han säga – var att göra konstverk så starka att de överlevde i mottagliga människors hjärtan."

Per Wästberg skriver vidare: "Han sökte sig inte bort från verkligheten utan ned i den – som när en dykare granskar fartygets undersida. Han lät oss uppfatta morsesignalerna från själens bortvända hälft."

Tomas Tranströmer berättar 1998 i *Psykologtidningen* att han alltid bär en anteckningsbok med sig.

– Skrivandets process är ganska lång för mig, säger han. Första stadiet är anteckningarna i min lilla bok. Där för jag ner idéer och inre bilder som kommer för mig. Det är fullt tillflöde.

– På ett senare stadium organiserar jag mig mer. De bilder jag tidigare har fått försöka jag nu formulera så att de blir tydliga. Det är då jag går igenom allt material och kritiskt läser det.

I PROSADIKTEN MINUSGRADER, ur *Sanningsbarriären* (1978), finns bilder från psykologarbetet i Västerås. Dikten är återgiven i *Psykologtidningen* nr 24

1989. Tomas Tranströmer säger i en intervju att den "handlar om Sverige". I *Minusgrader* pekar han på en misär, som inte får visas, men som likafullt finns där. Med inlevelse konstaterar han att alla människor är motsägelsefulla, men att deras levnadsvillkor är mycket olika.

"Till sist låter festen sin mask falla och visar sig som den verkligen är: en växlingsbangård", skriver han och fortsätter: "Det får inte nämnas, men här finns mycket undertryckt våld. Därför är detaljerna så tunga."

Klienterna finns med i dikten som "flimrande ansikten". Han skänker dem ett bibelord "som aldrig skrevs". Och det lyder: "Kom till mig, ty jag är motsägelsefull som du själv."

Staffan Bergsten har fått tillgång till Tomas Tranströmers opublicerade skisser till poetisk gestaltning. Han återger i sin bok en fallbeskrivning och därefter en dikt, sannolikt från mitten av 60-talet. I fallbeskrivningen framträder en svårtillgänglig, passiv man. I dikten finns en tolkning av mannens problem. Den första strofen lyder:

Han blickar fram ur ylletröjans borg.
Och luften mellan oss har maskor.
Det finns en mal som äter luft och sorg.

Och stela ord som skepp i flaskor.

Den främsta diktsviten, och den mest

FOTO: PER GNORÉN

omfattande, som handlar om Tranströmers verksamhet som psykolog är dock *Galleriet*.

När jag ringer Monica Tranströmer för att fråga om rättigheterna till publiceringen av dikten, säger hon:

– Det har vi diskuterat redan. Tomas har rättigheterna, och han skänker rätten att publicera dikten i *Psykologtidningen*, som tack för att han blev hedersmedlem i Psykologförbundet.

Kongressen 2004 valde Tomas Tranströmer till hedersmedlem.

Kan du säga mig varför det tog nästan tio år att skriva Galleriet?

– Det är nog ingen annan dikt som tagit så lång tid. Jag kan nog inte säga varför, men den var svår att skriva, säger hon.

Ställer Tomas stora krav på sig, så att arbetet därför tar lång tid?

– Stora krav – ja, såtillvida att det ska kännas sant. Men det hindrar inte att han också har skrivit dikter som är ögonblicksbilder.

Vi publicerar således dikten *Galleriet*, på förslag från författaren Tomas Tranströmer. Ett stort tack från *Psykologtidningens* redaktion!

Läs hela intervjun med Tomas Tranströmer i *Psykologtidningen* nr 24 1998 på www.psykologtidningen.se

REFERENSER:

Bergsten, Staffan: *Tomas Tranströmer. Ett diktarporträtt*, 2011.

Botvidzon, Åsa: *Klanger och spår. Kriminalvårdens boksamlare*, 1992, vol 1.

Raune, Inger: *Tomas Tranströmer. Poeten som är psykolog*, *Psykologtidningen*, nr 24 1998.

Ringgren, Tomas: *Porträtt av en nästan osynlig*, *Aftonbladet*, *Kulturen*, 2011 04 05.

Tranströmer, Tomas: *Dikter och prosa 1954 2004*, Albert Bonniers förlag, 2011.

Wästberg, Per: *Vägarna till Afrika. En memoar*, Albert Bonniers, 2007.

Galleriet

Jag låg över på ett hotell vid E3.
I mitt rum där fanns en lukt som jag känt förut
bland de asiatiska samlingarna på ett museum:

masker tibetanska japanska mot en ljus vägg.

Men det är inte masker nu utan ansikten

som tränger fram genom glömskans vita vägg
för att andas, för att fråga om något.
Jag ligger vaken och ser dem kämpa
och försvinna och återkomma.

Några lånar drag av varann, byter ansikten
långt inne i mig
där glömska och minne bedriver sin kohandel.

De tränger fram genom glömskans övermålning
den vita väggen
de försvinner och återkommer.

Här finns en sorg som inte kallar sig så.

Välkommen till de autentiska gallerierna!
Välkommen till de autentiska galärerna!
De autentiska gallren!

Karatepojken som slog en människa lam
drömmer fortfarande om snabba vinster.

Den där kvinnan köper och köper saker
för att kasta i gapet på tomrummen
som smyger bakom henne.

Herr X vågar inte lämna sin våning.
Ett mörkt staket av mångtydiga människor
står mellan honom
och den ständigt bortrullande horisonten.

Hon som en gång flydde från Karelen
hon som kunde skratta...
nu visar hon sig
men stum, förstenad, en staty från Sumer.

Som när jag var tio år och kom sent hem.
I trappuppgången slocknade lamporna
men hissen där jag stod lyste, och hissen steg
som en dykarklocka genom svarta djup
våning för våning medan inbillade ansikten
tryckte sig mot gallret...

➔ Men det är inte inbillade ansikten nu utan verkliga.

Jag ligger utsträckt som en tvärgata.

Många stiger fram ur den vita dimman.
Vi rörde vid varann en gång, verkligen!

En lång ljus korridor som luktar karbol.
Rullstolen. Tonårsflickan
som lär sig tala efter bilkraschen.

Han som försökte ropa under vattnet
och världens kalla massa trängde in
genom näsa och mun.

Röster i mikrofonen sa: Fart är makt
fart är makt!
Spela spelet, the show must go on!

I karriären rör vi oss stelt steg för steg
som i ett no-spel
med masker, skrikande sång: Jag, det är Jag!
Den som slogs ut
representerades av en hoprullad filt.

En konstnär sa: Förr var jag en planet
med en egen tät atmosfär.
Strålarna utifrån bröts där till regnbågar.
Ständiga åskväder rasade inom, inom.

Nu är jag slocknad och torr och öppen.
Jag saknar numera barnslig energi.
Jag har en het sida och en kall sida.

Inga regnbågar.

Jag låg över i det lyhörda huset.
Många vill komma in där genom väggarna
men de flesta tar sig inte ända fram:

de överröstas av glömskans vita brus.

Anonym sång drunknar i väggarna.
Försynta knackningar som inte vill höras
utdragna suckar
mina gamla repliker som kryper hemlösa.

Hör samhällets mekaniska självföbräuelser
stora fläktens röst
som den konstgjorda blåsten i gruvgångarna
sexhundra meter nere.

Våra ögon står vidöppna under bandagen.

Om jag åtminstone kunde få dem att känna
att den här skälvningen under oss
betyder att vi är på en bro...

Ofta måste jag stå alldeles orörig.
Jag är knivkastarens partner på cirkus!
Frågor jag slängt ifrån mig i raseri
kommer vinande tillbaka

träffar inte men naglar fast min kontur
i grova drag
sitter kvar när jag har gått från platsen.

Ofta måste jag tiga. Frivilligt!
Därför att "sista ordet" sägs gång på gång.
Därför att goddag och adjö...
Därför att den dag som idag är...

Därför att marginalerna stiger till sist
över sina bräddar
och översvämmar texten.

Jag låg över på sömngångarnas motell.
Många ansikten härinne är förtvivlade
andra utslätade
efter pilgrimsvandringarna genom glömskan.

De andas försvinner kämpar sig tillbaka
de ser förbi mig
de vill alla fram till rättvisans ikon.

Det händer men sällan
att en av oss verkligen *ser* den andre:

ett ögonblick visar sig en människa
som på ett fotografi men klarare
och i bakgrunden
någonting som är större än hans skugga.

Han står i helfigur framför ett berg.
Det är mera ett snigelskal än ett berg.
Det är mera ett hus än ett snigelskal.
Det är inte ett hus men har många rum.
Det är otydligt men överväldigande.
Han växer fram ur det, och det ur honom.
Det är hans liv, det är hans labyrint.

TOMAS TRANSTRÖMER
Ur *Sanningsbarriären*, 1978,
Dikter och prosa 1954-2004